

Tata Minca

Editura MondoRo
Bucureşti

CUPRINS

I VÂRSĂTURA SIRETULUI/ 5

II S-A PIERDUT NOATENUL/ 16

III TAȚA MINCA SE „GREȘISE”/ 26

IV LA „JAPŞA ROŞIE”/ 37

V SIMA ȘI BUNĂSTAREA LUI/ 48

VI BĂRBAT PE MĂSURĂ/ 63

VII ÎNECUL/ 83

VIII RĂZBUNAREA LUI SIMA/ 99

IX RETRAGEREA APELOR/ 109

X MILOSTIVUL SATULUI/ 117

XI DESCOMPUNERE/ 123

XII ÎNDREPTARE/ 127

un flagrant. Femeia adulterină și amantul ei sunt aruncați în închisoare pentru câteva zile. Ieșind de acolo, cei doi înfruntă gura lumii (*– Dezbrac-o în pielea goală, pe stradă, și biciuște-o! – Taie-i pletele!* – *Atrage-o într-un loc sigur și dă-o pe mâna cătorva țigani să-și râdă de trupul ei!*) și trec cântând prin fața celui umilit și zdrobit sufletește, care și-ar fi dat toată averea ca să poată uita acest afront public.

Destinul lui Sima e neașteptat ca și finalul romanului, ușor idilic. Deasupra tuturor înfrângerilor și jignirilor, Minca rămâne dreaptă în fața vieții. Eroina lui Panait Istrati, ca și Chira Chiralina din romanul omonim, e încurjată de simpatia și admirarea scriitorului. Numai în situații catastrofale se poate vedea *cu cât femeia e mai morală decât bărbatul*. În roman întreazărim ecouri ale copilăriei lui Panait Istrati, crescut de o mamă singură și răzbătătoare, dar și contactul direct cu existența celor săraci și natura Bărăganului. De altfel, în *Antinomiile Bărăganului*, filosoful Vasile Băncilă își concretiza teoria personală și prin referință la creația istratiană.

Prozatorul intră în rezonanță cu cântecul popular și cu glasul naturii terestre care urcă misterios (în nopțile cu lună), pe scară cosmică. Astfel, în vremea inundațiilor, o muzică stranie acoperă balta: un adevarat concert nocturn ca zgometul mării în hulă în care domină alternativ oboiul și basonul*. Imaginea satului devastat de epidemii, putreziciune și moarte, are ceva din proza sud-americană a secolului XX și din vizuirea cinematografică neorealistă italiană. Panait Istrati este un precursor și în această direcție literar-artistică.

Editat și reeditat în Franța (mai recent în 2006, la editura pariziană *Phébus libretto*), romanul *Țăța Minca* este cvasi-necunoscut în România. Reeditarea lui la Editura Gramar demonstrează prețuirea pentru cel mai tradus scriitor român în lume, dar și o necesară răspândire a creației sale în teritoriul din care a ieșit geniul său.

Maria Cogălniceanu

* Bason = fagot (n.red.)

VÂRSĂTURA SIRETULUI

Când Siretul sosește în preajma locului unde trebuie să-și dăruiască sufletul lacomei Dunări, albia lui se schimbă într-o luncă roditoare ce se întinde între Brăila și Galați. Ca s-o taie în toată largimea ei, locuitorii acestei lunci, care își zic „Cei de pe Vârsătură”, nu pot s-o facă în mai puțin de două ceasuri, cu căruța. Atât e de vastă.

Dimensiunile neobișnuite ale acestei albii, cât și mărinimia ei, bătrânnii pământului le tălmăcesc în felul lor. Ei spun că Siretul, la început, avea suflet, la fel cu noi, oamenii, un suflet ambicioz. După plecarea lui din Bucovina, ademenind în drum o frumoasă fată de care se îndrăgostise, trufașul Siret hotărî s-o conducă, numai cu puterile lui, până la Marea Neagră și chiar mai departe, cu gând să-i arate ținuturile unde cresc portocale și rodii care sunt tot ce poate fi mai mândru pe pământ, dar care ar îngălbeni de gelozie în fața mândreților iubitei lui, al cărei nume e *Bistrița*.

Bistrița, copilă vijelioasă, nechibzuită, consimți la planul amantului ei, se uni cu acesta și, împreună, se rostogoliră până prin locurile noastre, când, deodată,

Dunărea le strigă: „*Ei! Numai drumurile pot să se încruceze, niciodată apele. Cu atât mai puțin îndrăzni-va un râu să taie corpul unui mare fluviu!*”

Și Dunărea le închise drumul, după cum se vede.

Atunci, furios, Siretul se apucă să-și lărgească albia. El o ajunse pe aceea a Dunării, o întrecu chiar, în dorința lui de a-și duce odorul de-a dreptul la acea mare care scaldă țărmuri împodobite cu fructe de aur.

Dar lupta era prea nepotrivită, prea uriașă talia bătrânlului fluviu. Siret și Bistriță, deși uniți într-un sigur trup, fură învinși. Dunărea îi înghiți pe amândoi.

Totuși, datorită pătimășelor lor zvârcoliri, noi, „Cei de pe *Vărsătură*”, ne bucurăm azi de un pământ cum puține se văd, căci în locurile astea s-au iubit ei mai mult ca oriunde, înainte de a-și dărui tinerele suflete morocănoasei Dunări care suflă tot ce întâlnește în drumul ei.

E drept: uneori plătim scump belșugul pe care ni l-au lăsat moștenire. Cei doi amanți tot nu s-au resemnat la o renunțare definitivă. Și, o dată la zece ani, își amintesc de visul lor de demult, se dezlănțuie neîmblânziți, ca un potop pe care nimic nu-l poate conține. Atunci suntem măturați, ca niște derbedei, cu tot ce avem: țoale, vite, găini, cățel, purcel și întreaga săracie. Din recoltele noastre, nici urmă! De la case, doar acoperișurile se mai văd. „*Vărsătura*” dispare sub o apărie care se întinde de la muchea Galaților până la aceea a Brăilei, deasupra căror ne ducem să tăbărâm cu colibele, așteptând ca mânia îndrăgostișilor noștri să se potolească.

Apoi, când totul e reintrat în ordine, totul nu mai e decât prăpăd. Dar, de asemenea, totul e mai nou, mult

mai nou decât înainte, căci mânia dragostei e veșnic roditoare.

*

* *

De la platoul Brăilei până la acela al Galaților, lunca Siretului îți umple sufletul de dorințe. E un pântec de pământ, pe care elemente pătimășe l-au arat cu corpul lor și l-au fecundat cu doruri. Ele au făgăduit omului totul și nu i-au garantat nimic, afară de dorință, această putere care îngăduie inimii noastre să țină piept existenței, micșorând satisfacția și combătând restriștea.

Când rapidul „*București-Dunărea*” intră pe nesfârșitul dig care leagă aceste două platouri, dominând „*Vărsătura*”, un vag presentiment de veșnicie nesocotită îți umflă pieptul. E ca chemarea unei iubiri, mult timp desconsiderată.

O lumină difuză, care umple un mare gol, te trezește din nepăsarea ucigașă. Nu e nimic de văzut pe fereastră, afară doar de vreo pasare de baltă care, zburând de-a lungul trenului, inspectează cu o privire curioasă interiorul compartimentelor; ori în momentul trecerii unei bariere, vreun țăran bătrân care scoate căciula și salută tot trenul, de frica autoritaților. Din depărtare în depărtare, îngrămădiri de căsuțe, arbitrar presărate, ies din pământ, ca tot atâtea sfidări aruncate fericirii ușoare. Se mai pot vedea, după anotimp, oameni și vite care se confundă cu țarina. Asta-i tot. Niciun fel de fire orbitoare. Nicio civilizație.

Pe „*Vărsătura*”, pământul n-are alt scop decât să împingă pe om să se măsoare cu Dumnezeu. El se oferă

lui, bogat de sevă, îl face să-și pună în joc toată sudoarea, dar, când e vorba să recolteze, o mână nevăzută cântărește rezultatul într-un chip, pe cât de plin de făgăduielii, pe atât de amenințător. Aici, Dumnezeu zâmbește omului cu o gură de căpcăun: „Iată, îi spune el, un pământ pe care n-ai decât să-l zgârii ușor, ca să trăiești în belșug. Pentru asta te-am pus la cheremul a doi titani, Siretul și Dunărea, aşa ca valurile unuia, ale celuilalt ori ale amândurora împreună, să te trăsnească tocmai în clipa când, nemaiitemându-te de secetă, tu începi a te prea îngrășa. Astfel, îți vei aminti de mine prin puterea cea mai dragă mie: Dorința“.

Dorința, pentru oamenii de pe „Vârsătură“, e o nevoie neclintită de-a crede în mai bine, în ciuda nesiguranței cu care îl copleșește adâncitura băltoasă unde trăiesc. Ei simt o bucurie, știind că pământul lor a fost furat Siretelui. Primăvara și toamna, îi vezi cu ochii țintă în zare la apa care vine; și i-ai crede fericiți când îi auzi cu câtă patimă se întreabă dacă potopul va năvăli ori nu, peste sărmanele lor căsuțe. Ca și cum n-ar fi vorba de soarta lor.

Știind din tată în fiu că țarina lor e binecuvântată, că „se face mult când se face“, ei seamănă pe spetite, împingând brazda până sub nasul Siretelui, dar, adesea, n-o fac decât ca să abandoneze acestuia mai mult de jumătatea recoltei. Ba, uneori, i-o lasă chiar toată, mai dându-i și gospodăriile lor pe deasupra, ca s-o ia la goană și să-și ridice colibe pe muche.

Cam același lucru se petrece cu vitele și cu păsările. Fiecare crește cât mai multe, fiindcă, spun ei, „iarba și

apa sunt la un pas; cresc singure“. Asta e adevărat. Numai atât că o mare parte din această crescătorie se duce tot pe apa Sâmbetei, căci la o bătaie de pușcă de casele lor se întind mii de hectare de bală unde stau la pândă: hoțul, lupul, vulpea, uliul, iar aceștia se servesc din grămadă ca din propriul lor avut.

Nu-i nimic: „Omul e făcut pentru necazuri“, spune țăranul nostru. În ochii lui, siguranța unui venit fiind de neconceput, puținul pe care-l recoltează îl consideră ca o favoare căzută din cer. El e încredințat că nimic nu-i aparține pe deplin, de la bucata de pământ, al cărei adevărat stăpân e Siretul, până la bietele sale dobitoace, care reprezintă toată avereala lui, dar pe care totuși el le încredințează unei pășuni de unde adesea nu se mai întorc.

Să luptă cu pământul, să-i ceri cât mai mult și să nădăjduiești că-l vei avea, dar, să nu obții decât necesarul, adesea mai puțin decât necesarul, și uneori nimic, iată ce-l umanizează pe omul de la gura Siretelui, – acest ținut al României unde gospodăriile nu sunt împrejmuite decât doar ca să fie apărate de năvala vitelor; unde lacătul de la poartă nu slujește decât ca să spună vizitatorului că stăpânul nu e acasă; unde fata de măritat încrustează mii de ceasuri din apriga ei singurătate iernatică, într-o cămașă de noapte pe care o brodează ca s-o dăruiască de ziua nunții celui mai iubit dintre comeseni.

Acolo, orizontul e mai aproape de om; bolta cerească, mai sus și mai balonată. Si în orice parte ai întoarce

privirea, peste tot făgăduiala își dă cot cu primejdia. Astă și îndreptăște expresia, comună țăranului de pe „Vărsătură”: „Când nu mai știu unde să dau cu capul, ridic brațele la cer și mă gândesc la altceva”.

Nu e vorba de disperare. E promptă deșteptare a dorinței, care vine să strige omului: *Totul e pentru tine. Nicăieri nu stă scris că ceva poate să ţi se refuze.*

În felul acesta, el ajunge să înțeleagă că posesia nu stă în *saturație*; că ea se află puțin în vibranta satisfacție pentru care ai combătut voinicește, – dar că ea stă toată, toată, în plina dorință, această mare chemare a vieții.

În dimineața unei zile de aprilie, când soarele se înalță și îți scaldă fața cu o lumină nouă, arăturile acoperite de o verdeată dreaptă ca peria, umflă pieptul țăranului de o bucurie nemărginită. În picioare, în căruța lui, omul își contemplă semănăturile și strigă, tare:

— Doamne, cât sunt de frumoase!

Acela, și nu altul e momentul care-l răsplătește de toată truda. Și, săptămâni de-a rândul, el înghețe bucuros și mistuie bine, reaua lui mămăligă de orz ori de porumb.

Pentru locuitorul de pe „Vărsătură”, tot ce urmează clipelor sale de arzătoare dorință, este fericire banală ori eroism pasionat.

Primul caz e când îi „cade din cer un an de belșug”: atunci el își cumpără un porc, îl îngrașă și îl mănâncă la Crăciun, ospăț care îi îngreunează corpul și-i adoarme spiritul, dar asta nu durează decât cinci ori săse săptămâni; el mai profită de prilejul acesta ca să căsătorerească vreunul din copiii lui, împrejurare care-l împinge la îndrăzneli cam caraghioase și îl face să spună mai

multe nerozii decât de obicei. Atunci el nu mai are nicio dorință, și-i prost.

Al doilea caz, e chiar acela care-i umple trei sferturi din viață: lipsa, parțială ori totală, sărăcia, înotul voinicesc împotriva valurilor amenințătoare. Și cu cât el se vede mai respins, mai dat înapoi, cu atât dorința i se îndreaptă, uriașă, și-l atâtă împotriva nenorocirii.

Întorcându-se acasă, de la semănăturile lui înecate ori pârjolite, el se oprește în mijlocul ogrăzii – ca o locomotivă gata să plesnească – și strigă la ai lui:

— Să nu mai guste nimeni nicio picătură de lapte! Să-l duceți, tot, la târg!

Acest „tot”, de-abia se ridică la trei litri.

Cât despre „picătura” de care el vrea să priveze pe viitor gurile mici, bietul om bate câmpii, căci, de mult, singur cel mai mic dintre copii se mai bucura de câte-o înghițitură, seara, după muls, și nu ca să se hrănească, ci ca să înceteze din plâns și să nu se mai țină de fusta mă-sii.

— ...Să-l duceți, tot, la târg... Și Rada să nu mai cumpere pâine: să aducă toți banii de pe lapte!

Ce mai daraveră și cu „pâinea” asta! Ca să potolească pe cei mai pofticioși, Rada, ducându-se în fiecare zi la Brăila să vândă laptele, sacrifică un litru de lapte, unui kilogram de bună pâine neagră, din care ea distribuia prețioase felii la întreaga hârmălaie de frățiori și surioare. Adevărat cozonac!

Acum, nimeni nu va mai gusta nici pâinea.

Și, dintr-odată, toate privirile se întorc drept înainte, spre acea linie verticală care astupă tot orizontul

de la miazănoapte. Acolo e scăparea: acolo e balta, cu miile ei de hectare de papură, această plantă generoasă pe care Domnul nostru Siretul o face să crească fără ajutorul omului. Ea e bună ca să faci dintr-însa rogojini și coșnițe frumoase. O mai vinzi și aşa cum e, cu maldărul ori cu căruța, ca și pe stuf, acest frate al papurii, bun la învelișuri și împrejmuiiri.

Balta e sănul hrănitor al țăranului de pe „Vărsătură“. Iată de ce, în ceasurile de restrîște, toate privirile se îndreaptă spre ea. Tot la baltă se gândește omul acelui ținut, când vorbește de mărinimia luncii lui.

Balta nu-i a nimănu. Nimeni n-o cultivă. Nimeni n-are dreptul să se proclame stăpânul ei, afară doar Siretul, care a creat-o. Ea nu cere nicio supraveghere, nicio menajare. Ea nu se teme nici de om, nici de Dumnezeu. Când o devastează, ea e ca stejarul care a pierdut o frunză.

De-acolo vine vorba românească, aplicată dezbatelor lipsite de înțelegere: „Hai s-o lăsăm balta!“

Căci balta e necunoscutul, nepătrunsul, nesfărșitul.

Intri într-însa pe unde pofteați, ca pasarea care-și ia zborul încotro vrea. Și de îndată ce-ai înaintat puțin, tot una e dacă faci o sută de pași ori o sută de mii: papura, stuful și acest hermafrotit de pipirig, bun de nimic, înșfacă omul ca într-un clește, dublându-l în înăltime.

Îl înșfacă, dar frâtește. Ei știu că dacă frățânul lor e acolea, e fiindcă bietul om trebuie să fie tare nenorocit; că, în satele de unde vine, lucrurile stau prost de tot.

De altfel, n-ai decât să-l privești pe acest frățân, ca să te încredești: din cap până în picioare, e ca și cum și-ar fi petrecut toată viața pe un maidan cu gunoi, când îi vezi acea căciulă ciuruită, din care ies smocuri mâniașe de păr; acel ibirboc în zdrențe, care abia se ține pe el; acei nădragi răspetici și hărtăniți, oferind spectacolul coapselor sale păroase, ale genunchilor săi osoși și al dindărătului său puțin convenabil; acel maldăr de obiele care îi fac niște pulpe asemănătoare unor trunchiuri de copaci, acele opinci, în sfârșit, care nu-i mai protejează picioarele, fiindcă sunt în bucăți.

Trebuie să-l judeci după acest echipament. Nu trebuie să te încrezi vioiciunii lui bărbătești, aerului lui șagalnic. Căci, nătărăul, ars fiind de dorințe, mai găsește cu cale să-și bată joc de el însuși. Privindu-se ca un păun, el se strică de râs, se învârtește într-un picior, pocnește din degete, se dă de-a tumba și cântă celebra arie glumeață:

Să dai fata după mine,

părinte Ichime,

Și studia după porci,

părinte Ichime!

E vorba de un popă de țară, care are o fată de măritat. Bine înzestrată, popa aspiră la un ginere „demn“: un notar, cel puțin. Or, iată că cel mai nemernic dintre haimanalele satului vine, față de toată lumea, să-i ceară mâna fetei. E un galigan zdrențuros, el însuși convins de reputația de care se bucură. Astă nu-l

împiedică să fie vesel și să râdă de el, dar și de popă, cerându-i fata și bătându-și joc de „studia” preotească.

Popa e furios. Satul petrece. Iar haimanaua câștigă astfel încă un titlu la umana simpatie a oamenilor, de care el are atâtă nevoie.

Aceeași umană nevoie simte inima, încărcată de dorințe, care pătrunde în nestrămutata baltă ca să-i ceară ceea ce pământul și văzduhul îi refuză cu atâtă îndărjire. Și măsurându-se în pumn cu propria lui soartă, el se îndreaptă spre ultimu-i mijloc de scăpare – balta – glumind pe propria-i socoteală:

Să dai fata după mine...

Dar acolo, în bungetul stufișului, nu este ochi uman să-l vadă pe acest om, nici ureche umană care să-i audă voiosul geamăt. Acolo e imperiul naturalei Nepăsări. Frăția papurii, a stufului, te pătrund de groază: totul e rece, lipicios, și îmbrățișările lor îți zgârie mâinile și fața.

Nu simți decât umezeală, nu vezi decât ostilitate, și nu știi ce se petrece dincolo de o lungime de târpan*. Dobori, înaintezi, faci goluri și maldăre, în vreme ce piciorul, trosnind, se scufundă în mâzga bogată de sânge vegetal, în vreme ce mii de ierburi cărnoase, reci, ca niște serpi lătăreți și vâscoși, se strecoară între piele și ibirboc.

Apoi, te rătăcești. Dacă cerul e înnorurat, nu mai știi încotro e satul. Căci pământul se învârtește mai ales în jurul omului, al omului pustiit, îndeosebi, ca să-și dea și

mai bine seama de pustiul lui. Dar omul e mai tare ca pământul și ca pustietatea. El vine mai de departe și de mai sus. Și el are amintirea acelei veșnicii, care se rostește într-însul prin zvâcneli asemănătoare acelora care, sub imboldul sevei, fac să crească nebună imensiitatea vegetală din jurul lui.

Singur, stând pe un maldăr, el răsușește atunci o țigară și se gândește acasă, la ai lui, care îl așteaptă ca să-l dezbrace de zdrențele-i ude, să-i spele picioarele și să-i spună că vaca a fătat un drăguț de vițel. Asta îl face, pe loc, să regăsească drumul spre sat.

Nu. Nu ești pierdut pe pământ. Ești încă și mai puțin pe lunca Siretului, unde trăiește o lume căreia îi place dorința și o baltă plină de povești care i-o întreține.

* Târpan = seceră (n.red.)